

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Prisikėlimo ilgesys

Vienas gražiausių Šv. Velykų prisiminimų – šviesus ligi skaidrumo, šiltas pavasario vakaras Šv. Petro ir Povilo bažnyčios kieme; žmonės, netilpę bažnyčioje, sėdi ant medinių suolelių šventoriuje, klausosi giedojimo, sklindančio iš vidaus, kartkartėmis pasidairydami į medžių viršūnes, pralekiančius paukščius, kurių džiugus klegėjimas įsimaišo į vakarinio miesto triukšmą. Ir atrodo, kad tamsėjančiame pavasario danguje žybteli ne nuo troleibuso ūsų nulėkusios mėlynos kibirkštys, o švysteli giesmės skiemuo, užsiliepsnoja psalmės žodis...

Ir man gražu, kad aš sėdžiu nuošaliame šventoriaus kamputy, apgaubta artėjančios Velyknačio ugnies ir vandens misterijos, Viešpaties prisikėlimo ir vilties, amžinosios vilties, neleidžiančios nupulti į pragaro dugną, į nuodėmės širdį. Ir toji Velyknakčio vandens beigi ugnies misterija nieko bendro neturi su pagonybe; pagoniški yra krepšeliai su kiaušiniiais, kuriuos atkišę, bažnyčion grūdasi tikintieji, norėdami, kad tuos kiaušinius pašventintų kaip gyvybės simbolių. Nors juk visiems aišku, kad ne kiaušinis yra gyvybės simbolis, o prisikėlęs Kristus.

Joks kiaušinis neišgelbės žmogaus sielos ir nepakels jos, nupuolusios ir paklydusios. Taigi Velykų kiškiams, kiaušiniams ir Velykų bobutėms tikrai reiktų mažiau skirti dėmesio, juk mes, jeigu esame krikščionys, turime kada nors pamesti tai, kas yra vaikiška, ir imtis to, kas dera suaugusiam žmogui. Taip rašoma ir Šv. Rašte. Ir nepainioti šitų žodžių su kitais Šv. Rašto žodžiais, kuriais Viešpats sako, kad į Jo karalystę pateks tie, kurie bus kaip vaikai. Juk šiuolaikinio pasaulio žmogus – nei vaikas, nei suaugusysis. Pasakomis kaip idėja jis netiki, bet pasakų kaip pramogos trokšta: pasaką kaip etikos mokytąją jam lengva paversti pajuokos objektu, tačiau be pasakos siužeto (ypač kai mostelėjus stebuklinga lazdele išsipildo visi norai) jis nebeįsivaizduoja savo gyvenimo.

Besiklausant, kuo tiki žmonės, būna ir linksma, ir liūdna. Kadangi tai bene liaudiška tradicija, daugelis lietuvių (ir ne tik lietuvių) mielai pasineria į pagonybę: aukurai, ugnys, giedojimas, užkalbėjimai ir būrimai, visa tai taip paslaptinga. Tačiau kur kas populiareesnė yra ezoterika, kurią šiandien galima pristatyti bene kaip naująją pasaulio religiją. Ir būtent todėl, kad ji kiekvienam vartotojui pasiūlo tai, kas jam patinka ir ką jis gali išsirinkti iš daugybės sistemų, nesvarbu, kad taip rinkdamasis jis pasirenka tik fragmentą, o ne sistemą (apie tai rašo Clemensas Pilasas savo knygoje „Joga, astrologija, homeopatiniai žirniukai“ (Vilnius, Katalikų pasaulio leidiniai).

Ezoterika šiandien įsiskverbusi net į save krikščionimis laikančių žmonių kasdienybę, ir daugelis ezoterinių praktikų, atrodytų, visai nekalėtų, daugeliui yra normalus dalykas (joga, reinkarnacijos idėjos, mandalų meditacija ir kt.). Deja, bet visa tai nesuderinama su Kristaus auka ant kryžiaus ir su Kristaus prisikėlimu. Nes visi tie „žirniukai“ atitraukia dėmesį nuo pagrindinės krikščionybės esmės, jos šerdies. Gal netgi daro ją nebesvarbią. O juk nieko svarbesnio už Kristaus mirtį ir prisikėlimą nėra ir negali būti.

Tai sako pats vakaro dangus virš bažnyčios – gilus, skaistus, mėlynas, tamsėjantis, nes ateina vakaras; bet tamsa nebaugina, nes išiziebia žvaigždės, kurias Viešpats sukūrė ne tik kaip šviesulius, bet ir kaip ilgesio simbolių. Ilgesio, kuris byloja apie tai, kas žmogui kaip mirtinagai būtybei nepasiekiama, tačiau jeigu žmogus turi dvasią – toji dvasia žvaigždės kada nors pasieks.

Renata Šerelytė

Aldonos Ruseckaitės nuotr.

Dvi balandžio pilnatys. Antroji

Po seną sodą vaikšto pasiklydę angelai.
Jų žydros akys plačiai iš nuostabos atvertos.
Jie pirmą kartą mato žemę:

– Jau vakaras. Ir užmirštais takais nusirita
geltonas mėnuo – sunkus ir drėgnas nuo
rasų.

Žili kaštanai užžiebia rausvas žvakes ir su-
klaupia aukšton žolėn kaip kelio neatradę
maldininkai. Kaštanai poteriauja tyliai. Se-
noviški ir sunkūs jų rožančiai siekia žemę.
Tą pačią naktį didžiuliais miškais lekia dul-
kinos pašto karietos – – –

Jauni vežėjai pliaukina ilgais botagais!
Jų kurpių sidabrinės sagtys žaižaruoja mė-
nesienoj, o išsidraikę jų plaukai prikritę
žirgumynų –

Po seną sodą vaikšto pasiklydę angelai ir
mato žemę pirmą kartą.

Birutė Pūkelevičiūtė

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Prisikėlimo ilgesys • **2-as psl. Antanas Balašaitis.** Etnografiniai kaimai prie Baluošo (2) • **3-as psl. Mano vaikystės Šv. Velykos/Kazys Bradūnas.** Trys eilėraščiai • **4-as psl. Lidija Veličkaitė.** Dailininkės Birutės Stančikaitės paroda „Šviesa tamsoje“ Nacionalinėje dailės galerijoje • **5-as psl. Stasys Goštautas.** Kolekcijų rinkėjai/ **Algirdas Mikas Žemaitaitis.** Kelionė per Šiaurės Sklavą • **6-as psl. Jūratė Kuodytė.** Vilniaus gidai – į pagalbą unitų bažnyčiai • **7-as psl. Pranas Visvydas.** Ne dangui, o žemei/ **Romualdas Kriaučiūnas.** Juoda avelė iš „Panerių lopšinės“ • **8-as psl. Kultūros kronika**

Kitame numeryje: Seniausias VU bibliotekos eksponatas – išeivio dovana • Apie Jurgio Baltrušaičio laiškus

Etnografiniai kaimai prie Baluošo (2)

Antanas Balašaitis

Pabaiga. Pradžia 2016 m. kovo 19 d. „Kultūroje“

Tik labai mylintis savo gimtinę poetiškos sielos žmogus galėjo taip vaizdžiai aprašyti jos gamtos grožį: „Ypač įsimintini pavasariai, kai skaidri saulutė suplėšydavo peržiem kaimą gaubusią tylą. Ir dabar girdžiu ir matau, kaip sodriai Lašmeny karkluose lakštingalų šeimynos šneka, o iš padangės 'čyru-vyru' varpeliais vyturiai į žemę pabyra. Degesalėj ir Ilgasalėj nuo ryto ligi sutemų gaigalai antims peršas, deras, Keliaragio krūmuose tetervinų burbuliavimas perdien nenuityla. Paliešikėj pempių ansambliui 'gyvi' pritardamos avys bliaunės, mekena, Pakryžinės pušinėly kėkštai dėl kanorėžio pešas, erzėlį lyg turguj kelia [...] Pagiry gegutė eglėj viena, o Liepasalėj kita žiemos vargus rokuoja, grau-denas“ (p.74).

Autoriaus šeimoje svarbią pareigą turėjo tre-tininkė teta Kristina, ji rūpinosi religinės šviesos ir doros skleidimu, parengdavo gegužinių pamaldų altorėlį, o po maldų neretai „tyliaisiais gegužių vakarais sodri šuminiškių daina, armonikos lydima, ne tik užgesindavo virš Bubulių vakaro žaras, bet Ratyno ir Skamaragio pušynuos širdžių nerimą, o kai kada skausmą išbarstydamo, tėviškės meilę gaivino“ (p. 77). Prisimena ir tėvą, eiguliu dirbusį tris dešimtmečius: „Kasdien nuo anksta-us ryto lig vėlyvos nakties, žalia uniforma apsi-rengęs, brauningą prie diržo prisisegęs vaikštinė-jo po eiguvą, viržių mariom braidė, [...] kalbėjosi su giria šventąja medžių kalba, į širdį dėdamasis jos bė-das. Daug ko jis išmoko, ne mažą dalį širdies ir svei-katos čia paklojo. Visus eiguvos rūpybos darbus sten-gėsi aprėpti ir griežtai laiku atlikti. Ir savo šeimy-ną į pagalbą kviesdavosi“ (p. 79, 80).

Dabar kaime Šuminių nedaug beliko, kitomis pa-vardėmis jau skamba Baluošo pakrantės. Beje, kai-mas išgarsėjo – jame buvo filmuojamas „Tadas Blinda“, o pirtelėje prie ežero apsigyveno žymus ak-torius Vitas Tomkus. Vasarą Šuminius aplanko ne-mažai įžymybių.

Šiaudiniškio kryžiai

Šiaudiniškio kaimas tik už 7 kilometrų nuo Tau-ragnų. 1903 metais penkiose sodybose gyveno vien Bagdžiūnai, o 2000-aisiais paliko jau tik trys moterų sodybos – taip senoji pavardė ir išnyko. Tik vasaro-mis tėvų trobesius prižiūrėti atvažiuoja meistras ir bitininkas Jonas Bivainis. Jo tėvų gyventa dar dū-minėje pirkioje su netekėjusiomis seserimis. Pirkios statymo metus liudija ant drėbto molinio pečiaus įrežtas skaičius 1856. Turi Jonas ir senų avilių su 1949 metų data, o kaimą puošia jo po Nepriklausomybės atgavimo pastatytas kryžius bei stogastulpis su Sta-sio Karanausko išdrožtomis skulptūrėlėmis. Ant kry-žiaus užrašyta „Dievui ir Tėvynei“ o ant stogastul-pio – „Žemės ir visatos Dievui garbė, o žemėje – ra-mybė geros valios žmonėms“.

Dabar kaime tik vienintelė tenykštė gyventoja šnekioji audėja Veronika Bagdžiūnaitė-Vilūnienė (g. 1932 m.), savo sodyboje laikanti draugą – žašiną. Jam kaip ir šeimnininkei labai reikalinga draugija, kur eina Veronika, ten ir jis seka iš paskos ir kalbina – gagna. Aplanko Veroniką ir jaunesnis brolis An-tanas. Jis prisimena kolūkių laikus ir už partizano slėpimą sribų sumuštą tėvą, netrukus mirusį. Kar-tu gyveno ir dvi netekėjusios seserys ir nevedęs bro-lis. Kaip linksmesnę pramogą prisimena gegužines beržiukais apkaišytoje aikštėje. Merginų pasikvies-davo pereidami per sodybas. Pasilinksminimas pra-sidėdavo po ruošos, o baigdavosi gerokai po vidur-nakčio. Po kariuomenės į kaimą nebegrįžo.

Veronika prisimena, kaip žiemą vištas laikydavo papečkyje. „Apavas buvo medziolai. O kaip kojom šilta! Nelinksta, pastiri, bet kojom labai sveika. [...] Kanapes naudojo raštams austi, jos nenublunka. Li-nai nublunka. Gražu būdavo, kai rankšluostin įaus-davo. Rūbus nešiodavom namie išaustus. Išaudžia, pasiuva ir gerai. [...] Drobę išaudžia ir neša, kloja pie-voj. Viena pusė išbąla, o kita jau nelabai. [...] Visą laiką auginom avis. Milus ir čerkesus ausdavo, siūdavo sermėgas“ (p. 51, 52).

Prisimena Veronika ir vaikų auklėjimą: „Sve-

Veronikos Bagdžiūnienės klojimas Šiaudiniškio kaime, 1970

čių nedaug turėdavom, tik per kermošius kai katrie giminės. Vaikai prie stalo nesėdavo. Sėdim ant pečiaus, ir nė krust. [...] Pasakyta ant pečiaus tai ir sėdi. Vaikų nekišdavo, svečiai išeis, tada vaikai prie sta-lo sės ir pavalgys“ (p. 52). Nelinksmi buvo kolūkio lai-kai, kai duonos važiuodavo traukiniu į Vilnių. Pinigų užsidirbdavo iš parduotų riešutų, kiaušinių, nes lai-kydavo daug vištų. Beje, rašyti išmokusi iš kaimy-nės, jaunystėje Veronika rašė net eiles. „Pakavojau, kad niekas nerastų. Pakasiau kieme. Ištraukiau, su-mirke, neišliko“ (p. 55). Saldutišky baigė aštuonias klases, dabar darbuojasi savo gimtinėje.

Vaišnoriokai Tauragnuose

Keturių sodybų Vaišnoriškės kaimas 17 kilo-metrų nuo Tauragnų pirmą kartą paminėtas 1765 m., kai rašyta apie jame stovėjusią karčemą ir arklių kei-timo punktą. Kaimas prie Būkos upelio su gražiu til-tu. Beveik visi pastatai suresti po Pirmojo pasauli-nio karo, kai kaime buvo garinė lentpjūvė. Pasak daug pasakojimų iš kaimų senbuvų užrašiusios mu-ziejininkės Bronislavos Juknevičienės, „Gyvybė gamtai suteikianti upė, tiltas, ant kurio taip gera tie-siog stovėti ir žiūrėti į mirguliuojantį vandenį, kal-vėlės, šviesus miškas, iš už posūkio išnyrantys na-mai. Tyla ir ramybė nuostabaus grožio kampelyje [...] Norėtusi tą grožį rasti dar ilgai“ (p. 95).

Vienintelė nuolatinė šio kaimo gyventoja Juli-ja Žilėnaitė-Šuminienė (g. 1938 m.) iš Ginučių kaimo būdama dvidešimties čionai atitekėjo. Labiausiai pa-siilgsta sodžiaus garsų ir kvapų: „Maloniausias pri-siminimas – gaidžių giedojimas, dalgio plakimas. Ir duonos kvapas – visada žinai, kuriuos namuos kepa... Dabar to nebėra, tik žoliapjovių burzgimas šešta-dienio rytais. Tiesa, už Būkos dar girdisi, kaip gie-

da vienas gaidys, tas giedojimas iš toli sklinda. Ru-denį per daug tylos, net spengia. Esu kaip liūdna vie-niša varna, nešanti savo kryžių, ir mano gyvenimas prabėgo kaip ta Būka“ (p. 90).

Kaime užaugo keturi Julijos vaikai, kitos šeimos buvo bevaikės, todėl jaunimo mažai tebuvo. Prisi-mena šventes ir kitus papročius: „Šventės būdavo tik-ros, jei Velykos – tai tris dienas švėsdavo. Sekmadienį iki pietų jokių darbų, net išeit niekur neleisdavo. [...] Kai atsikėlėm į Vaišnoriškį, radom pirkaitėje ant sie-nos kabančią tokią lenktą eglės šaką, vyro tėvas pa-gal ją spėdavo orus. Gal ji kaip pakrypdavo ar susi-glausdavo, gal lietų pranašavo. [...] Duonos kvapą ir dabar jaučiu. Ir atsigavėjusių varpų gaudesį, atrodo, girdžiu. Mamytė liepdavo žegnotis ir skaičiuoti, kiek kartų suskambės varpai“ (p. 90, 93). Įdomu, kad čia gegužinės buvo rengiamos tiesiog ant Būkos til-to. Kita įdomybė – tik 1980 m. atsiradę šuliniai. Anksčiau buvo semiamas skaidrus upelio vanduo, kuris iki šiol biologiškai švarus, tirtas ne kartą. Beje, vie-noje sodyboje tebėra aukščiausia Rytų Lietuvoje dvi-kamienė liepa.

Minėtinas ir Julijos kaimynas pirtą sodybą puo-selėjantis pusamžis žemaitis iš Kretingos teisininkas Virginijus Sabutis, pasirinkęs šį kaimą dėl jo gra-žumo akiai ir sielos ramybei: „Mane traukia ir žavi etnografija, autentiškumas, medinė statyba, tai kas natūralu, tikra, subrendę“ (p. 95). 1883 m. statytas ir neseniai atnaujintas gyvenamasis namas ir nendrė-mis dengta klėtis dabar puošia sodybą ir kaimą. Nau-jasis šeimnininkas name rado dvi slėptuves ir kulų suvarpytus langus ir baldus. Kaip pasakoja kaimy-nai, po 1941 metų fronto čia žuvo net tik kariai, bet ir vietiniai gyventojai.

Nukelta į 8 psl.

Antra iš kairės Aldona Šuminienė, 1985

Mano vaikystės Šv. Velykos

Aldonos Ruseckaitės nuotraukos

Papasakojo **Rūta Morkūnienė** (Varėnos raj. Pūstapėdžių kaimas)

Mūsų šeimoje būdavo šventiniai Velykų pusryčiai, kuriuos valgėdavome tik tada, kai kas nors grįždavo iš bažnyčios, išklausęs Prisikėlimo Mišias – paprastai tai būdavo Podelė. Ant velykinio stalo be margučių ir šiltai virtų kiaušinių dėdavo įvairios mėsos gaminių: būtinai kiaulių kojų šaltienos ir būtinai su kojų nageliais, slėgtą *salsisoną* – tai iš kiauulės galvos, liežuvio, ausų išvirtas ir sūrmaišy suslėgtas „mėsos sūris“, šviežios virtos ar keptos mėsos arba dešrelių. Būtinai darydavo kepeninę dešrą. Prie viso šito reikėdavo stiprių kriėnų, kuriuos mama iš vakaro tarkuodavo ir verkdama gamindavo. Iš šviežiai mušto sviesto padarydavo gražų „darželį“ – išspausdavo gėlytes. Specialiai Šv. Velykom raugdavo duonos girą, kurią išpilstydavo rūgti į tokius vokiškus stiklinius butelius su kamščiais, tai kai tą girą atidarydavo, ji iššaudavo kaip patranka ir pusę to butelio turinio „išnešdavo“ ant virtuvėlės sienų, tai likusi pusė būdavo dvigubai skanesnė. Duonkepėje kepdavo pyragą, kartais paprastą, kartais su vyšnių įdaru. Tai maistu Velykos būdavo labai sočios ir gausios, matyt, po gavėnios visi atsigriebdavo.

Stalą dengdavo baltai, kaip ir Šv. Kūčiom, sudeda visus valgius, visi švariai pasipuošia kas kuo gali ir prasideda „Kančių valandos“. Maistas kvepia, seilė tįsta, niekas nuo vakar nevalgęs, o Podelės kaip nēr, taip nēr... Žiūriu per langą link vieškelio, kuris nuo mūsų vienkiemio apie pusantro kilometro. Tuo vieškeliu į Vilkaviškį dar apie septynis aštuonis kilometrus, o Podelė po Šv. Mišių pėsčia iš bažnytėlės pareina (tik žymiai vėliau pradėjo autobusiukas važiuoti vieną kartą per dieną). Gerai, jeigu kas pavėžėja. Ir pagaliau pasimato: artyn, artyn, dar iš pradžių spėliojam visi prie lango prilipę, ar čia ji, ar kokia kaimynka, bet įsitikinam, kad tikrai ji, tai greičiau kaičiam kiaušinius, kad karšti ant stalo atsirastų.

Podelė įeina, pagarsina: „Kristus prisikėlė“, „su Šventom Velykom“, visi bučiuojamės, sveikinam vieni kitus, sėdam prie stalo, imam, renkamės visi kuo atidžiausiai po virtą kiaušinį ir „einam muštynių“. Kurio kiaušinis stipresnis, kuris daugiau kitų nugalės, tam geriau tais metais seksis, tas pats stipresnis bus. Klegesys, juokas, visokios „apgavystės“ – ne tuo galu kiaušinį pakiša, tai į šoną kas nors trenkia, aš maža ir apsiverkdavau dėl nepasisekimo. Kas daug kiaušinių sudaužo, negalėdamas rasti tvirto, turi visus pradaužtus būtinai suvalgyti, tai rinktis be galo negali, nes apsisvalgysi vienais kiaušiniais, kitas maistas netilps.

Po valgio kitas smagumas – pas mane dar ateidavo Velykų Bobutė. Pamenu, tėtė ir sako: „Šiandien iš ryto kažko labai mūsų šuo lojo, pažiūriu, ogi zuikiai kad laksto po sodą, kad laksto, eime pažiūrėsim, ko jie ten galėtų lakstyti?“ Ogi man jau seniausiai žinoma, kad zuikiai – tai geriausi Velykų Bobutės talkininkai, jau širdelė spurda, gal kokia dovana bus atnešta? Einame į tą sodą, sodas didžiulis, kaip reiks rasti? Tėtis duoda užuominą – zuikiai eglutės mėgstą... Einame į eglynėlį (sode buvo eglynėlio kampas, ten ir Kalėdinę eglutę nusikirsdavome), ogi, tikrai, žiūriu po eglutę stovi metalinis pirktinis gėlėm išmargintas kibirėlis, pilnas pridėtas obuolių, lazdynų riešutų, medinis kiaušinis gražiausias ant viršaus pūpso. Koks džiaugsmas, iki dabar prisimenu, tada šventai tikėjau zuikiais ir Bobute, dabar įvertinu, kaip tėvai mane mylėjo, kad tokiomis sąlygomis, kai ir miestas toli važiuot dovanų pirkti, ir pinigų visai nebuvo, ir darbų kasdienių pilnos rankos, bet atrado laiko dar ir mane taip pradžiuginti.

Užrašė **Rasa Bačiulienė**

KAZYS BRADŪNAS

I š k e l i o n ė s

Slėnio paupiu sulinkę gluosniai
Neša naštą vakaro miglos.
Aš grįžtu laimingas iš ilgos,
Iš ilgos ir tolimos kelionės.

Jau sodybose sumigę žmonės,
Vienos žvaigždės šlama virš galvos.
Lydimas gerų senelių gluosnių
Vėl einu per gimtąjį kaimelį.

V a k a r a s

Saulėlė piliakalnį gula,
Dega pasakų krašto langai.
Miegoki, žeme motule, –
Perdien pavargai.

Jau sotūs lizdeliai tankynėj,
Jau pilna medaus aviliuos.
Keleiviai suradę nakvynę,
Jau dulkės nugulę keliuos.

Apylinkėn sutemos plūsta,
O mum nei klaiku, nei bangu –
Žemelė tik sapnui prisnūsta
Laimingos motulės miegu.

V a k a r o m a l d o j

Kai vakaro maldoj prašau kasdienės duonos.
Užlieja sielą man javų laukai.
Rodos, einu einu alsuojančiais dirvonais,
Po kojų sklaidosi pavasario rūkai.

Atleiski, Viešpatie, kad šitą pilką taką,
Kad žemę taip svaiginančiai myliu,
Ir kad širdis Tau šitiek tepasakius,
Pavirto vėl arimų grumsteliu.

Dailininkės Birutės Stančikaitės paroda „Šviesa tamsoje” Nacionalinėje dailės galerijoje

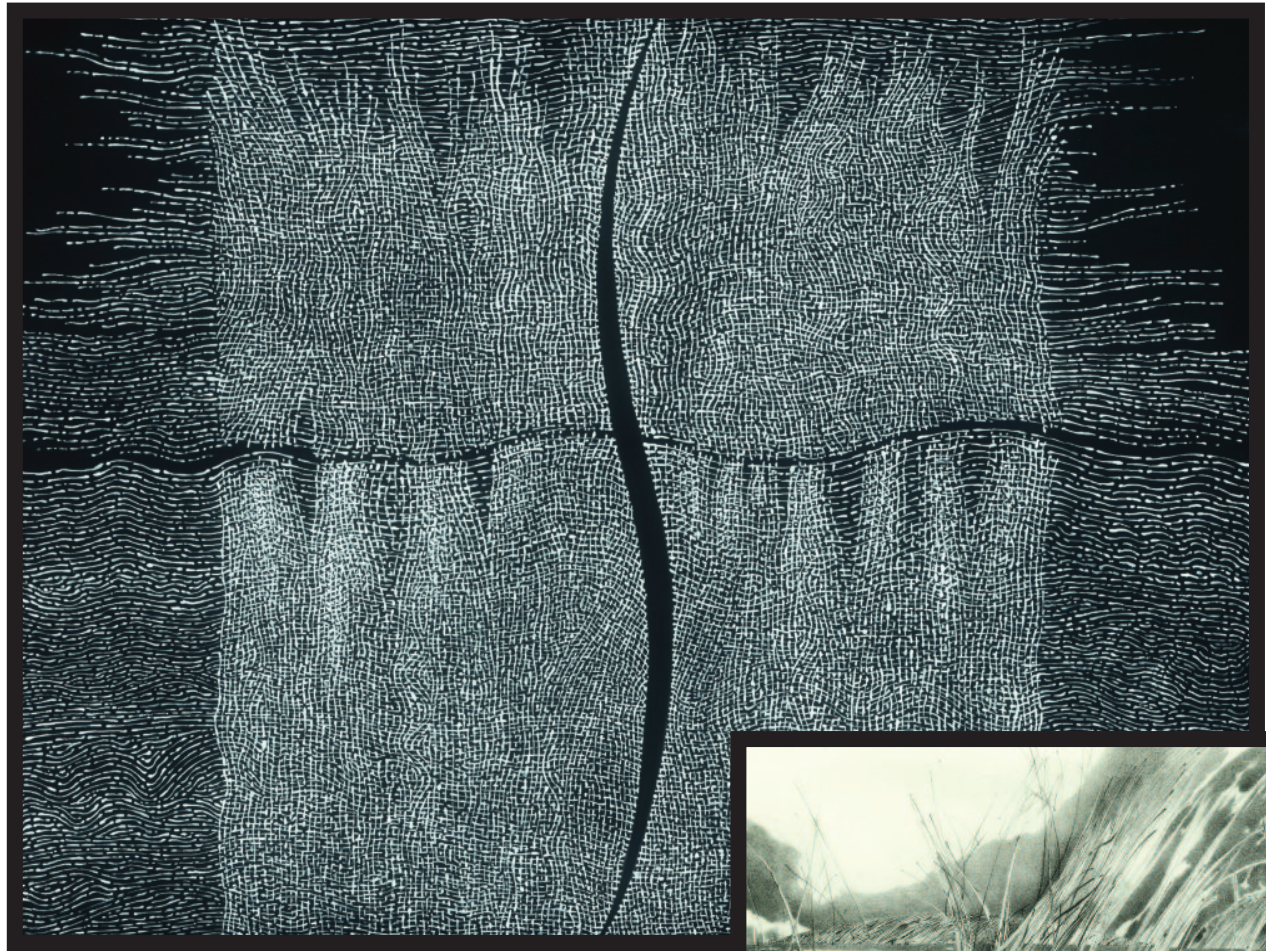
Lidija Veličkaitė

2016 m. Birutei Stančikaitei, vienai žymiausių lietuvių grafikių, už kūrybinę veiklą paskirta Vyriausybės kultūros ir meno premija. Birutės Stančikaitės, kaip profesionalios menininkės, debiutas prasidėjo XX a. aštunto dešimtmečio viduryje. Per ilgą kūrybinį kelią dailininkės kūrinius įsigijo Lietuvos dailės muziejus, Metropoliteno muziejus (New York, JAV), New Orleans šiuolaikinio meno muziejus (New Orleans, JAV), Puškino dailės muziejus ir Tretjakovo galerija (Maskva, Rusija), Liudviko šiuolaikinio meno muziejus (Kelnas, Vokietija) ir kiti muziejai, taip pat privatūs kolekcionieriai Lietuvoje ir užsienyje.

2016 m. vasario 19 d. grafikės Birutės Stančikaitės paroda „Šviesa tamsoje” buvo surengta Nacionalinėje dailės galerijoje, kurioje įvyko ir spaudos konferencija. Jai vadovavusi prof. Lolita Jablonskienė, Nacionalinės dailės galerijos vadovė, pristatė spaudos konferencijos dalyvius: dailininkę Birutę Stančikaite, Regina Urbonienę, šios parodos kuratorę, Lietuvos dailės muziejaus vaizduojamosios dalies skyriaus vedėją, XX a. antrosios pusės grafikos renginių kuratorę, dailėtyrininkę, taip pat prof. Aleksandrą Aleksandravičiūtę ir dr. Ramutę Rachlevičiūtę, dvi koleges dailėtyrininkes, kurios stebėjo Birutės Stančikaitės kūrybą nuo pat jos pirmųjų parodų, apie kurias rašė.

Pirmoji pakviesta kalbėti dailėtyrininkė Regina Urbonienė, bendradarbiavusi su menininke rengiant šią parodą, sakė, kad jau pats parodos pavadinimas „Šviesa tamsoje” rodo, jog Birutės Stančikaitės kūryboje šviesa yra kertinis akmuo, pamatas, į kurią remiasi. „Dailininkė nuo seno domino šviesa, jos atspindžiai, perregimas šviesos srautas, kuris perskrodžia daiktų paviršius, išryškina jų esmę. Šviesa Birutės kūriniuose labai įvairi: kontrastinga ir dramatiška, švelni ir slystanti”, – aiškino dailėtyrininkė. Iš Birutės Stančikaitės darbų sklindanti ramybė, harmonija, tyla ypač patraukli XXI a. sumaištyje gyvenančiam žiūrovui. Pasirinkti grafikos meną B. Stančikaite paskatino M. K. Čiurlionio menų mokykloje jos mokytoja grafikė Birutė Žilytė ir vėliau Lietuvos valstybiniame dailės institute (dabar – Lietuvos dailės akademija) – grafikas Antanas Kučas. Baigusi Dailės institutą, dailininkė dirbo litografijos technika, tokia reta ir sudėtinga, kuri buvo artima taip pamėgtam jos piešiniui nuo pat studijų laikų.

Dailininkės kūriniai anksti buvo pastebėti spaudoje, meninės visuomenės iš įvairių parodų, kaip Talino grafikos trienalėje (1980, 1983, 1986, 1989), iš kurios parsiveždavo apdovanojimų. Taip pat ji dalyvavo Krokuvos (Lenkija), Frecheno (Vokietija), Stokholmo (Švedija), Rygos (Latvija) grafikos trienalėse, Japonijos, Ispanijos, Italijos, Estijos, Vengrijos, Vokietijos, Čikagos (JAV) ir kitose tarptautinėse bei konkursinėse parodose. Palaipsniui dailininkė vis dažniau atsigrėždavo į oforto techniką ir joje glūdinčią paslaptį.

Birutė Stančikaitė. Begalinis mano kelias. Popierius, akrilas, 2015

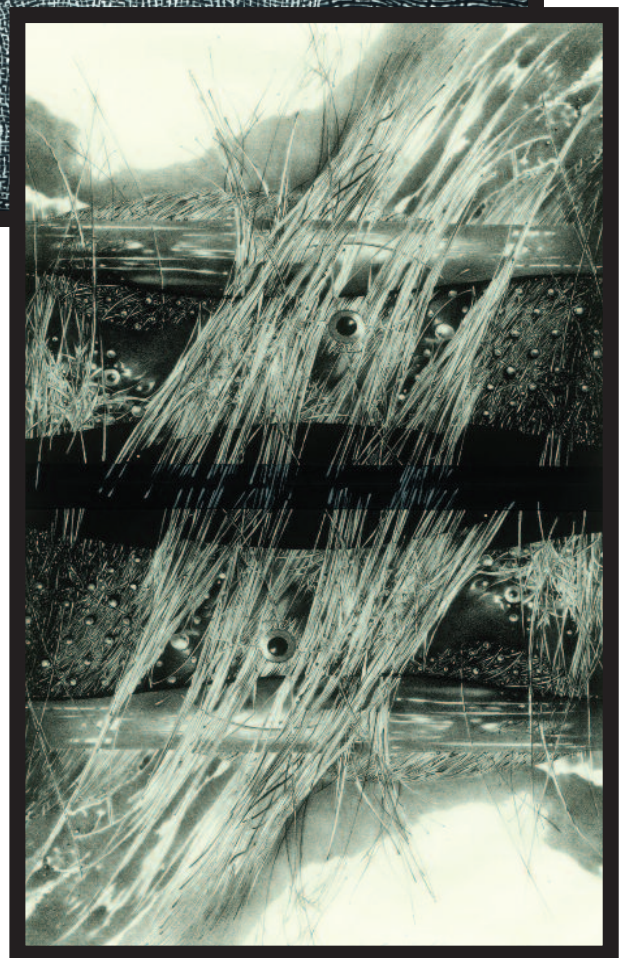
Nuo 1990 m. Birutė Stančikaitė susitelkė ir ties mažo formato grafika. Jos dirbtuvėje gimė ofortai, kurių meninė vertė nesumažėjo dėl mažesnio formato. „Ji toliau gvildeno žmogaus būties laikinumą, visatos begalybę, įvairias filosofines egzistencines temas, interpretavo jas metaforiškai, o po to tarytum susikauptė naujam šiuolaikui”, – aiškino dailėtyrininkė Regina Urbonienė. Per paskutinį XX a. dešimtmetį Birutė Stančikaitė sukūrė ciklą kūrinių, kurie staiga nušvito naujai: atsirado ryškesnės, kontrastingesnės spalvos, vaizdiniai tapo abstraktesni. Santūri spalva įsiveržė į jos grafiką, didelio formato ofortuose šviesa labiau išryškėjo atspausdinta ant spalvoto – mėlyno, rudo, juodo – popieriaus. Tokios spalvų sintezės paieškos XXI a. atveda dailininkę tapybos link. 2005–2007 m. ji sukūrė didelio formato drobių ciklą „Su šviesa”, kur tapyba labai subtili, plonomis linijomis, dailininkė išgauna ypatingą sruvenantį šviesos srautą, kupiną vidinio švytėjimo. Paskutiniais metais ji vėl grįžo prie grafikos. Dailininkė piešia teptuku, naudoja akrilą, tušą, todėl lieka dvi spalvos – juoda, balta. Dailėtyrininkė Regina Urbonienė pabrėžė, kad kūriniuose juntama daug muzikos, darbuose atsiranda senovinio baltiško elemento – saulės motyvas, runos. Dailininkės parodą užbaigia naujausi kūriniai „Kelias”, „Kelionė”, „Atradimas”, „Begalinis mano kelias”, „Labirintas”. Tai lyg suma ramybės, šviesos, tamsos, pusiausvyros, harmonijos, ir tai apibendrina visą dailininkės Birutės Stančikaitės kūrybą.

Tik spėjusi pamatyti dailininkės Birutės Stančikaitės parodą, prof. Aleksandra Aleksandravičiūtė sakė dalį darbų pažįstanti iš anksčiau, išskyrus naujausius ciklus, susijusius su kelione. Profesoriė teigė, kad kelionės motyvą galima įžvelgti per visą dailininkės kūrybą. Jai paroda atrodė tokia vientisa, tarsi rodanti Birutės Stančikaitės kūrybinį kelią ir jos vidinį pa-

saulį. Profesorei dailininkė įdomi tuo, kad visur įkūnija kontrastą, daugelis jos litografijų ir ofortų yra aukščiausios klasės – grafinio profesionalumo pavyzdys. Jos nuomone, dailininkė Birutė Stančikaitė tarsi kylanti labai aukštai turi nusileisti žemėn, susivaldyti, netgi tramdyti save griežtomis racionaliomis formomis. Toks žemiško suvaldymo, kontroliuojančio prado ir absoliučiai laisvo, net didingo, santykis yra kaita ir kartu trapumas jos kūryboje – vidinio trapumo ir begalinio tvirtumo dermė.

Dailėtyrininkė dr. Ramutė Rachlevičiūtė, pažįstanti Birutę Stančikaite iš studijų laikų, apibūdino dailininkę kaip XXI a. klasikę ir romantišką. Nors išoriškai Birutė yra trapi, švelni, bet su ja bendradarbiauti yra nelengva, nes ji labai atidi savo profesijai ir žinanti, ko nori. Dr. Ramutė Rachlevičiūtė yra albumo „Birutė Stančikaitė” (išleido R. Paknio leidykla, 2010 m.) sudarytoja. Ji pasakojo, kiek reiklumo sulaukė iš pačios dailininkės, kol pagaliau knyga buvo sudaryta. Nors dirbti buvo tikrai nelengva, bet rezultatu džiaugėsi ir dailininkė, ir sudarytoja: išėjo tiesiog tobula knyga, į kurią sudėta visa reikalinga medžiaga, atitinkanti Birutės Stančikaitės kūrybos dvasią. Dr. R. Rachlevičiūtė dėkojo dailininkei už tą jos begalinį reiklumą, užsispyrimą, valią, padėjusią iš jos pasimokyti ir albumo sudarytojai.

Dailininkė Birutė Stančikaitė džiaugėsi ir parodos katalogu, dėkojo jo sudarytojai Reginai Urbonienei ir dailininkei maketuotojai Aušrinei Ma-

Birutė Stančikaitė. Žvilgsnis II. Popierius, litografija, 2006

čėnienei. „Kai žmogus ko nors nori, trokšti, galvoji, tai ir įvyksta”, – sakė dailininkė.

Į spaudos konferenciją susirinkusių svečių paklausta apie parodą dailininkė atsakė, kad ji sudėliota kontrasto principu. Tik iš daugybės darbų buvo gana sunku atrinkti eksponuotinus, kuriuos galima būtų suskirstyti į atskirus kūrybos etapus. Vienoje pusėje yra litografijos, kitoje – mišrios technikos grafika ir aliejiniai darbai, dar kitoje – ofortai, vėlyviausi piešiniai ir piešiniai baltų istorijos tema.

Į dailininkės Birutės Stančikaitės parodos atidarymą susirinko daug meno mylėtojų, dailininkų ir draugų. Paprašytas tarti žodį, Lietuvos dailės muziejaus direktorius Romualdas Budrys priminė 1976 m. Parodų rūmuose (dabar – Šiuolaikinio meno centras) vykusią parodą, kurioje buvo eksponuojamos pirmosios Birutės Stančikaitės litografijos.

Dailininkė padėkojo susirinkusiems į parodos atidarymą ir visiems prisidėjusiems šią parodą rengiant. □

Kolekcijų rinkėjai

Stasys Goštautas

Šiuolaikinė lietuvių kalba negali apsieiti be tarptautinių žodžių ir terminų, būtinų ne tik politikos, filosofijos, teologijos, bet ir mokslo, meno, literatūros sritims. Vadinti juos visus „svetimžodžiais“ būtų netikslu, nes tai neapibrėžia žodžio esmės; kas tas „svetimžodis“ – skolinys, barbarizmas, tarptautinis žodis, kanceliarinės ar kasdieninės kalbos žodis, slengas, žargonas ar kt.? Reikia aiškumo: jei kalbame apie tarptautinius žodžius, tai kalbėjime tik apie juos.

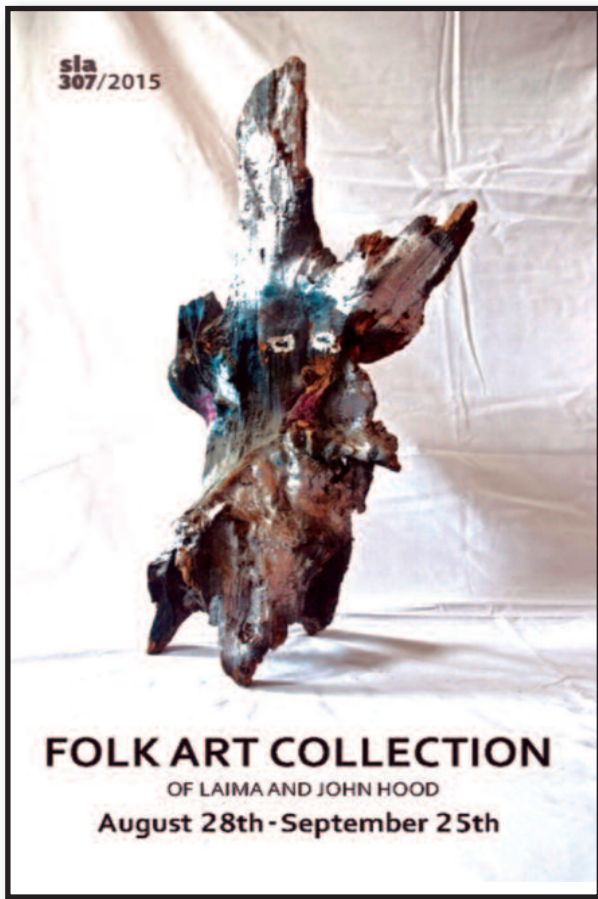
Seniau vartotą tarptautinį žodį „kolekcionierius“ dėl nelietuviškos darybos šiandieną pakeitė „kolekcininkas“ – su lietuviška priesaga *-ininkas* (kaip *amatininkas*, *karininkas*, *sodininkas* ir kt.). Tad gal svarbiau žiūrėti į taisyklingą žodžio darybą, o ne į primygtinį termino lietuvinimą?.. Tai galbūt patvirtintų „Draugo draugų“ diskusija internete apie tinkamus žodžius, paimitus iš lotynų kalbos. Diskusija tęsėsi porą savaitių, nežinau, ar pagaliau baigėsi, ar gimė koks „lietuviškas“ sprendimas. Man patiko Mindaugo Gedgaudo sprendimas: „Visi šio ratelio dalyviai juk esate išmintingi, apsišvietę, raštingi, pilni naujų idėjų ir drąsių nuomonių; tai kodėl nesukūrus reikalingo žodžio, kurio senoje lietuvių kalboje lyg ir nėra“. Atrodo, kad taip ir darome. **(Redaktorės pastaba: Bet kad sukurtas žodis prigytų, reikia, kad jį vartotų visa tauta, o ne būrelis draugų.)**

Bet grįžkime prie kolekcijų (arba – rinkinių)

ir kolekcininkų (galime vadinti juos ir kolekcijų rinkėjais, nors gal kiek juokingai skamba). Neperseniausieji New Yorke Susivienijimo Lietuvių Amerikoje (SLA) buvo pristatyti du rinkiniai – vienas prieš tris mėnesius, kitas – prieš keletą savaitių, bet abu pakankamai solidūs ir reikšmingi. Abi parodos pristatomos anglų kalba, nes eksponuojamos SLA patalpose, šalia pašto ir stadiono. Tai tiesiog slegianti vieta po to, kai netekome Brooklyno ir prieš pusę metų buvo nugriauta mūsų miela Aušros Vartų bažnyčia, salė, kurioje bendraudavome su Dievu ir draugais (J. Meku, A. Landsbergiu, I. ir G. Penikais, V. ir A. Penikais, V. Krištolaityte ir šviesaus atminimo Dale Bulgarskaite). Liko SLA, kurią prabangiai atstatė Manhattano lietuviai – Laima Mihailovicz, Ieva Mediodia, Juan Pablo Debesys, Laima Šileikytė-Hoods ir kiti; SLA virto visų niujorkiečių lietuvių savaitgalio centru.

Kolekcionuoti meno kūrinius Laima ir John pradėjo seniai, keliaudami po Ameriką, maždaug prieš 25 metus. Veikiausiai tai buvo naudingas būdas išnaudoti keliones. Jų butas New Yorke pilnas Amerikos liaudies meno; kai kurie eksponatai rinkti iš malonumo, kiti – iš smalsumo ir užima butą vienuoliktame aukšte tarytum tikri jo gyventojai, nes menas, koks jis bebūtų ir iš kur beateitų, turi gyvastį. Iš 40 parodos darbų mane sudomino Sybil Gibson „Veidai“, jų, regis, buvo net trys, vienas ypač įdomus.

Nors liaudies menas daugeliu atvejų yra anoniminis, šį kartą nemažai eksponatų – su autorių pavardėmis ir gimimo vieta. Ką tai reiškia? Sunku tą meną vadinti liaudies menu. John šiuos meninin-

Parodos plakate – Sybil Gibson „Veidai“

kus vadina „untrained artists“ (lietuviškas atitikmuo, ko gero, būtų menininkai mėgėjai, primityvistai ar pan.). Tai, kad lietuviškose patalpose staiga atranda vietą dėmesio nusipelnantys tarptautiniai objektai, kurie įkūnija žmogaus kūrybą abipus Atlanto, kalba ir tautybė tampa nesvarbios. □

Kelionė per Šiaurės Skalvą

Algirdas Mikas Žemaitaitis

2016 metų pradžioje jau trečią kartą pasirodė atnaujintas ir papildytas keliautojo po Pagėgių kraštą žinynas „Šiaurės Skalva“. Šis nedidelio formato (patogaus kelionėje), puikaus dizaino ir geros poligrafinės kultūros leidinys su gausiomis iliustracijomis, nuotraukomis (nemažai naujų) ir žemėlapiais skirtas ne tik šio krašto mylėtojams. Jis sudomins ir ne vieną lietuvi, kur šis begyventų. Žinyną parašė ir leidybai parengė kauniečių šeima – dr. doc. Vytenis Almonaitis ir dr. doc. Junona Almonaitienė, o išleido jų įkurta viešoji įstaiga „Keliautojo žinynas“ Kaune. Knygą maketavo Skaidra Vaicekauskienė, redagavo Jonas Varnauskas, viršelio autorė – Rita Brakauskaitė. Pridedamą žemėlapi maketavo Rūta Žezdrytė. Leidinys skirtas 1888–1894 m. po Skalvą keliavusio tautosakininko ir leidėjo Viliaus Kalvaičio (1848–1914) šviešiam atminimui.

Knygos anotacijoje rašoma, kad tai – kelionių vadovas, kuriame pateikiama išsamių žinių apie istorinį Šiaurės Skalvos regioną, Mažosios Lietuvos etnokultūrinės srities dalį. Įvade trumpai aptariama krašto geografija ir gamta, istorija ir būdingiausi kultūros bruožai. Pagrindinėje dalyje pristatoma Pagėgių savivaldybės teritorijoje, taip pat Usėnų, Lauksargių, Viešvilės ir Smalininkų apylinkėse esantys gamtos, istorijos ir kultūros paminklai – Pleinės pelkė, Kaskalnio kopų masyvas, Vidkiemio ažuolų alėja, Vilkyškių miško eglė, alkakalnis Rambynas, Šereiklaukio ir Greižėnų piliakalniai, Bitėnų-Užbičių ir Kavolių kapinės, Martyno Jankaus spaustuvė-muziejus, Žukų, Rukų, Vilkyškių evangelikų liuteronų, Ropkojų katalikų bažnyčios, Piktupėnų ir Stubrių mokyklos, Šilgalių dvaro sodyba, modernistinės architektūros pastatai Pagėgiuose bei Natkiškiuose, Senovinės technikos muziejus Smalininkuose, rašytojo Johaneso Bobrovskio memorialinė ekspozicija Vilkyškiuose, partizanų žuvimo vieta Rukuose ir kt. Svarbiausios lankytinos vietos pažymėtos pridedamame M 1:75 000 žemėlapyje. Žinynas skiriamas pažintinio-kultūrinio turizmo mėgėjams, tai pat visiems besidomin-

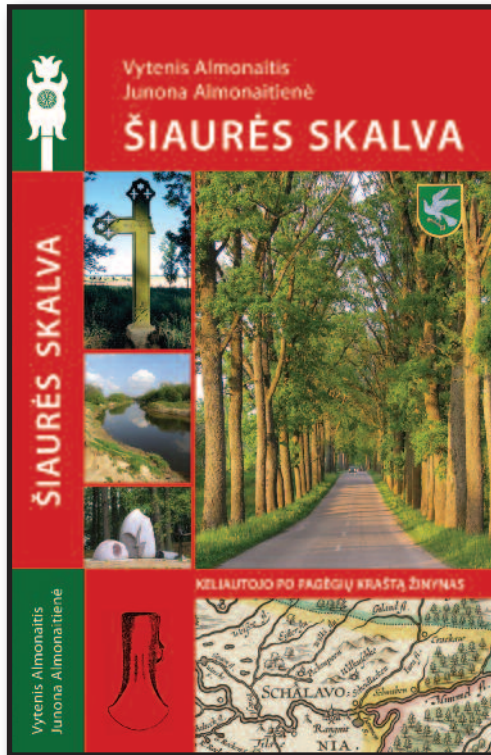
tiems Lietuvos istorija, gamtos ir kultūros paveldu.

Kodėl knyga pavadinta „Šiaurės Skalva“? Skalviai – baltų gentis, tarpinė tarp lietuvių ir prūsų, gyveno abipus Nemuno. Apie 1278 m. jų žemę užkariavo kryžiuočiai. Čia ir gretimose teritorijose, t. y. už Lietuvos valstybės ribų (tačiau baltų žemėse), XV–XVI a. susiformavo savita lietuvių etnografinė sritis – Mažoji Lietuva, kitaip – Prūsų Lietuva, kuri priklausė Prūsijos kunigaikštystei, vėliau Prūsijos karalystei, galop Vokietijos imperijai. Mažosios Lietuvos gyventojai beveik visi buvo evangelikų liuteronų tikėjimo. Knygoje pristatoma tik šiaurinė Skalvos dalis, priklausanti Lietuvai, o pietinė aprašoma tik įvade. Senoji skalvių žemė žavi natūralia gamta, patraukia ypatinga istorija, primenančia, kur buvo lietuvių raštijos ištakos, kur caro laikais prasidėdavo knygnešių takai. Čia gyveno atkaklieji lietuvininkai, kurie beveik išnaikinti XX a., tačiau liko jų kultūros paveldas, kurį saugo krašto muziejai, Rambyno regioninis parkas, vietos bendruomenės.

Beje, šios knygos pirmasis leidimas (2003 m.) apdovanotas LR Švietimo ir mokslo ministerijos surengtame mokslo populiarinimo darbų konkurse 2004 m. antrąja premija, o antrasis (2007 m.) – 2007 m. Ievos Jankutės įsteigta Martyno Jankaus premija. Gal savos premijos sulauks ir trečiasis leidimas?

Rengdami knygą jos autoriai vėl keliavo po pamėgtą kraštą, stebėjo pasikeitimus, tiek džiugius, tiek liūdningus. Anot jų, džiuginą, kad visuomenė vis labiau domisi Mažosios Lietuvos istorija ir kultūra, tačiau nepakankamai rūpinamasi šio krašto paveldu. Uždaromos mokyklos, raudonplyčiai pastatai griaujami, o ilgaamžės plytos parduodamos; vis dar niokojamos kapinės, metalo laužui vagiami meniški kryžiai ir pan.

Palyginus su antruoju, 2007 m. pasirodžiusiu leidimu, knyga pastebimai atnaujinta ir pastorėjusi 48 puslapiiais. Žinyne aprašyti apie 10 naujų vietovių (Kuciai, Kreivėnai, Kavoliai, Stremeniai ir kt.), naujas skyrelis skirtas Šereiklaukio miškui. Lankytinų vietų sąrašas nuo 120 išaugo iki 145. Vienas iš naujai pristatytų kultūros paminklų – senosios Jonikiaičių evangelikų liuteronų kapinės. Čia verta priminti, kad šios knygos bendraautorio V. Almonaičio iniciatyva, surengus šių kapinių tvarkymo talką, 2013 m. surasti žymių krašto lietuvininkų vei-

Šiaurės Skalva: keliautojo po Pagėgių kraštą žinynas / Vytenis Almonaitis, Junona Almonaitienė. – 3-oji atnauj. ir papild. laida. – Kaunas: Keliautojo žinynas, 2015. – 256 p.: iliustr., spalv. žml. ISBN 978-609-8063-10-3. Tiražas 1 250 egz.

kėjų Kristupo (1871–1913) ir Jono (1873–1910) Urėdaičių bei jų tėvų suniokoti kapai. Iniciatyvos tvarkyti minėtus kapus ir visas kapines ėmėsi Romualdas ir Daiva Jarusevičiai, kurie sutelkė daugiau rėmėjų ir talkininkų. Brolių kapai pažymėti naujais paminklais ir 2013 m. lapkričio 30-ąją pašventinti, pažymint Tilžės akto 95-ąsias metines.

Knyga „Šiaurės Skalva“ buvo pristatyta 17-oje Vilniaus knygų mugėje. Turiningą pristatymą vedė etnologė Gražina Kadžytė, pasisakė kultūrologė Irena Seliukaitė, mecenatas Remigijus Kelneris. Renginys ir knyga aprašyti: Jūratė Mičiulienė. *Į skalvių žemę – magiška trauka* (<http://lzinios.lt/lzinios/Keliones/i-skalviu-zeme-magiska-trauka/218983>).

Taip pat verta perskaityti ir pokalbį su Kauno technologijos universiteto (KTU) Filosofijos ir psichologijos katedros doc. dr. Junona Almonaitiene: *Keliaujantiems po Lietuvą pataria psichologė ir istorikas* (<http://kultura.lrytas.lt/meno-pulsas/keliaujantiems-po-lietuva-kauniecieu-mokslininku-zinynai.htm>). □

Vilniaus gidai – į pagalbą unitų bažnyčiai

Jūratė Kuodytė

„Jei tai būtų buvęs paprastas kvietimas į ekskursiją po unitų bažnyčią, ko gero, nebūčiauėjusi. Tačiau supratau, kad dalyvaudama ne tik patirsiu ką nors nauja, bet paremsiu šią nedidelę bendruomenę – juk jie ukrainiečiai, reikia padėti“, – prie Bazilijonų vartų Vilniuje aiškino viena moteris. Studentas atviravo: „Ekskursija buvo nemokama, todėl ir nuėjau. Buvo smalsu, kas tie unitai. Atrodo, kad jie katalikai, tik meldžiasi kitaip...“ Pora vilniečių senjorų prisipažino, kad šimtus kartų ėjo į Aušros Vartus, bet niekada nenujautė, jog čia pat esančiame kieme, pasirodo, jau 500 metų stovi bažnyčia! Buvo įdomu apie ją ir jos įkūrėjus daugiau sužinoti. O sužinoti apie unitus ir jų atsiradimą Lietuvoje, koks jų palikimas ir kuo ši bendruomenė svarbi mūsų kultūrai nemokamai pasiūlė Vilniaus gidai: už savo darbą – ekskursiją – jie neėmė jokio užmokesčio, maloniai prašydami atėjusius paaukoti šios bažnyčios atnaujinimo darbams. Tad siūlau ir jums, malonūs skaitytojai, žengti pro Bazilijonų vartus ir patyrinėti, kokia istorija už jų slypi.

Vilniaus gidė Regina Atkočiūnaitė priminė legendą, pasak kurios kunigaikščio Algirdo valdymo laikais šio kiemo vietoje buvo kalvelė, ant jos augo ąžuolas, po kuriuo 1347 metais pagonyš nukankino tris krikščionis: Antaną, Joną ir Eustachijų (šiandien jų palaikai ilsisi kitoje gatvės pusėje esančioje stačiatikių šv. Dvasios cerkvėje). Netrukus Algirdo žmonos Julijonos paliepiamu čia buvo pastatyta medinė stačiatikių cerkvė šioms kankiniams atminti. Tačiau per gaisrą cerkvė sudegė ir 1514 metais LDK didysis etmonas kunigaikštis Konstantinas Ostrogiškis jos vietoje pastatė mūrinę cerkvę Oršos mūšio pergalei prieš maskvėnus atminti.

Kaip atsitiko, kad stačiatikių tikėjimo fondatorių pastatė unitų, t. y. graikų arba Rytų apeigų katalikų bažnyčią? Čia ir prasideda unitų, kurie yra stačiatikių palikuonys, ir iš pradžių stačiatikių, o vėliau unitų Švč. Trejybės bažnyčios istorija. Nuo pat krikščionybės LDK pradžios stačiatikiai palaikė Romos popiežiaus autoritetą, siekdami unijos ne tik dėl politinių, socialinių, bet ir dėl religinių motyvų. Savo tyrinėjimuose istorikas Remigijus Černius cituoja Kijevo vaivados Konstantino Ostrogiškio dejonę, kad „ganytojai paliovė Dievo žodį skelbti, paliovė mokslo mokytį ir pamokslus sakyti, atėjo Dievo ir Jo Bažnyčios nuskurdimas ir nusilpimas, atėjo Dievo žodžio badas, o po to atsimetimas nuo Bažnyčios ir tikėjimo“.

Konstantinopolio bejėgiškumą rūpintis stačiatikių Bažnyčios geroje Lietuvoje parodo Kijevo metropolijos požiūris į Rytų patriarchus. Paskelbtame bažnytinės unijos memorandume 1594 m. vyskupas Ipatijus Pociėjus, Kirilas Terleckis ir kiti rašė apie patriarchų abejingumą Dievo Bažnyčiai, piktnosį, kad šie nerengia disputų su kitatikiais, labiau rūpinasi gauti beneficijų, negu išganytą suteikti, vienas po kito prisiėmė turtų kiek gali, vienas kitą papirkinėja ir visai nesirūpina savo ganomaisiais. Todėl jie nenorį tokių ganytojų valdomi gyventi. Tad po 1590 m. sinodo įtakingiausi Kijevo metropolijos stačiatikių vyskapai paskelbė unijos su Roma deklaraciją, paklusdami popiežiaus valdžiai ir prašydami palikti Rytų bažnyčios apeigas ir papročius. Bažnytinei unijai pritarė ir pagrindinis stačiatikių Bažnyčios LDK globėjas Konstantinas Ostrogiškis.

Taigi per penkerius atidaus darbo metus Kijevo metropolijos vyskapai sukūrė 33 punktų unijos su katalikų Bažnyčia projektą, deklaraciją patvirtino ir karalius Zigmantas Vaza bei popiežiaus nuncijus Lenkijoje ir Lietuvoje. Deklaracijos punktai apibrėžė stačiatikių Bažnyčios gyvenimo sritis ir svarbiausia, paneigė iki tol buvusį požiūrį, kad stačiatikiai yra schizmatikai. Skelbiama, jog jie yra tikėjimo broliai ir antra po katalikybės krikščionybės atrama. Patvirtindamas visus 33 deklaracijos punktus 1595 metais Romoje popiežius Klemensas VIII (beje, buvęs nuncijumi Lietuvoje ir Lenkijoje) ir Kijevo metropolijos vyskapai Kirilas Terleckis ir Ipatijus Pociėjus paskelbė bažnytinę uniją. Tokiu būdu krikščionijoje radosi nauja konfesija – unitai arba

Vilniaus unitų bažnyčia iš vidaus

Rytų apeigų katalikai.

Tikėtasi, kad unija pasitarnaus taikai, kad unitai ir bazilijonų vienuoliai (taip Romos kurija vadino unitų vienuolius) bus taikos apaštalai, viens krikščionis. Vis dėlto unijos plėtrai LDK priešinosi Zaporožės kazokai, pasiryžę ginti stačiatikybę nuo unitų įtakos, ir Maskva. Stačiatikiai piktnosį, kad Zigmantas Vaza vyskupais skyrė tik unitus. Prasidėjo kovos dėl bažnyčių, vienuolynų ir jų turtų. Įtampų ir kovų lauke kankinio mirtimi 1623 m. mirė Vitebsko ir Polocko unitų arkivyskupas Juozapas Kuncevičius. Dėl jo žūties moralinę kaltę prisiėmė Vitebsko stačiatikių vyskupas Melecijus Smotrickis, kuris, atgailaudamas, po kelionės į Jeruzalę ir Konstantinopolį unitų metropolitui Juozapui Rutskiui išpažino unitų tikėjimą.

Būtent šis unitų metropolitas reformavo Bazilijonų ordiną ir 1617 m. paskelbė naują šv. Bazilijaus regulą, sudarydamas centralizuotą šv. Bazilijaus kongregaciją, kurios centras buvo Vilniaus Švč. Trejybės vienuolynas. Vienuolija sukurta katalikų vienuolių pavyzdžiu, ypač artimai bendradarbiaujant su jėzuitais. Metropolitas Ruckis įsteigė ir moterų bazilijonių vienuoliją, į kurią stovavo turtingų šeimų dukros. Atsirado iki tol Rytų Bažnyčiai nebūdingas derinys: rytietiškas kontempliatyvumas ir vakarietiška aktyvi sielovada. Kūrėsi mokyklos, unijos idėjos plito tarp eilinių parapijiečių, jie užsiėmė suaugusiųjų švietimu, turėjo ir savo spaustuve. Unitus rėmė katalikai, pavyzdžiui, Vilniaus universiteto rektorius Petras Skarga, turtingi didikai. Be to, unitai turi eucharistinę vienybę su katalikų Bažnyčia.

Galutinai apsispręsti už uniją paskatino Maskvos patriarchato kišimasis į Kijevo metropolijos reikalus. „Geriau mirsime, negu metropolitą iš Maskvos priimsime“, – rašė savo kreipimėsi unitų metropolitas Filimovičius. LDK stačiatikiai nenorėjo tapatintis su Maskvos stačiatikybe. Juk ne sykį ba-

porų buvo kovota prieš Maskvos agresiją. Tad XVIII a. pradžioje beveik visa rusėnų Bažnyčia Lenkijos ir Lietuvos valstybėje tapo unitiška. Po Respublikos padalijimo užimtose teritorijose Rusija ėmė naikinti unitų Bažnyčią, jie buvo verčiami vėl priimti stačiatikių tikėjimą arba tremiami į Sibirą. 1839 m. ji pasitraukė į pogrindį. Švč. Trejybės bažnyčioje buvo įkurtas kalėjimas, kurio vienas žymiausių kalinių, kartu su kitais filomatais ir filaretais, buvo Adomas Mickevičius. O kitoje bažnyčios dalyje – cerkvė ir dvasinė stačiatikių seminarija.

Įdomu, kad šioms architektūrinėms rekonstrukcijos vadovavo carinės Rusijos statytinis Nikolajus Čaginas. Jis projektavo ir šv. Onos bažnyčios varpinę.

Pakeista barokinės bažnyčios architektūra – buvo uždėtas medinis kupolas. Gidės Liudos Matonienės teigimu, ši bažnyčia puikiai atspindi Lietuvą kaip kultūrų kryžkelę tarp Rytų ir Vakarų. Mat stačiatikių cerkvėms būdinga trijų absidų architektūra, kai absidos uždengiamos atskirais stogais, gi unitų bažnyčioje – visos trys absidos uždengtos vienu stogu. Taigi čia puikiai susijungia dvi architektūrinės tradicijos.

XVIII šimtmeityje bazilijonų kompleksą atstatinėjo žymusis architektas, beje, evangelikas liuteronas Jonas Kristupas Glaubicas, altoriams paveikslus nutapė Pranciškus Smuglevičius. Deja, kai stačiatikiai perėmė bažnyčias, meno vertybių jose neliko. Buvo uždaryti ir 84 vyrų, 11 moterų vienuolynų, 14 berniukų mokyklų ir mergaičių pensionatas. 1919-1940 metais, kai Vilnius priklausė Lenkijai, bazilijonų vienuolyno patalpose veikė baltarusių gimnazija, baltarusių mokslo draugija ir muziejus. Šioje gimnazijoje mokėsi ir poetė Natalija Arsenjeva, kurios pirmoji rinktinė buvo išspausdinta Vilniuje. Dabar ji laikoma baltarusių poezijos klasike. Čia parašyta ir pirmoji baltarusių literatūros istorija. Sovietmečiu bazilijonų vienuolynė išikūrė inžinerinis institutas, o bažnyčioje buvo tyrinėjama, kaip vibracijos veikia gelžbetonines konstrukcijas... Šiandien dalis vienuolyno pastatų priklauso ISM universitetui.

O ką pamatė ir galės ateityje išvysti ekskursijos dalyviai, apsilankę Švč. Trejybės bažnyčioje, kuri grąžinta graikų apeigų katalikams 1992 metais? Ukrainiečių kalba besimeldžiančią bendruomenę, kurią sudaro 80 šeimų, trys kunigai ir vienuoliai, sekmdieninę mokyklėlę vaikams ir moksleiviams, likučius sieninės tapybos, namuose siuvinėtais rankšluosčiais puoštas ikonas, varpinę, požemius ir svarbiausią dalį maldininkams – šv. Juozapo relikvijas: drabužio skiautę ir kaulą. Tąkart maža bendruomenė džiaugėsi Vilniaus gidų iniciatyva, kurios dėka buvo paaukota per 600 eurų Švč. Trejybės bažnyčios atnaujinimui. □

Vilniaus unitų bažnyčia

Ne dangui, bet žemei

Pranas Visvydas

Dailininko Šarūno Saukos paveikslų parodoje Vilniuje, veikusioje iki kovo 6 d., akysna itin krito anekdotiški kadrai su nuogais kūnais ir įpinta šventumo simbolika. Viskas dvelkė tolimų amžių tapybos aura ir žmonijos perversijos farsu. Kai kam žiūrint dingojosi, jog visas pasaulis yra toks – su Saukos veidu.

Neseniai rašinyje, reaguodamas į redaktorės vedamąją „Sielos kelias“, įterpiau ir savo mintis apie šio žodžio ne deklamacinę, ne religinę, bet grynai egzistencinę sielos kūrimo reikšmę. Bet Saukos parodos paveiktai Aldonai Žemaitytei-Petrauskienei („Draugas“, „Kultūra“, sausio 30 d.) mano samprotavimai pasirodė pernelyg šventuoliškai naivūs.

Parafrazuoju jos sofistišką priekaištą: kaip gali siela būti ugdoma žmoguje (humanizmas), jei žmonijos prigimtis yra tokia, kaip galerijoje dabar akcentuoja dailininkas Šarūnas Sauka: su visais vulgarumo, žiaurumo siužetais. Analogiškas pavyzdys: jei mieste pasitaiko daug vagysčių, miestas pavadinamas vagių miestu. Tai juk primityvus sofizmas, dažnai vartojamas, nes kalba niekad nesikrato hiperbolių. Juo labiau menas.

Todėl man knieti tarti kai ką išsamiau. Mano Sielos samp-rata nėra šventuoliška. Tai žmogaus ryžtas tobulėti, individo *modus vivendi*, ar, kaip R. M. Rilke „Orfėjaus sone-tuose“ rašoma, pokyčio, Kaitos (*Die Wandlung*) siekimas. Kazko naujesnio. Mes žinome, kad tai neretai vyksta žmonijos mąstymo ir veiklos erdvėje. Su sveika fizikos ir metafizikos sąveika. Tegul dar ir su reli-

Šarūnas Sauka. „Večer u kostra“

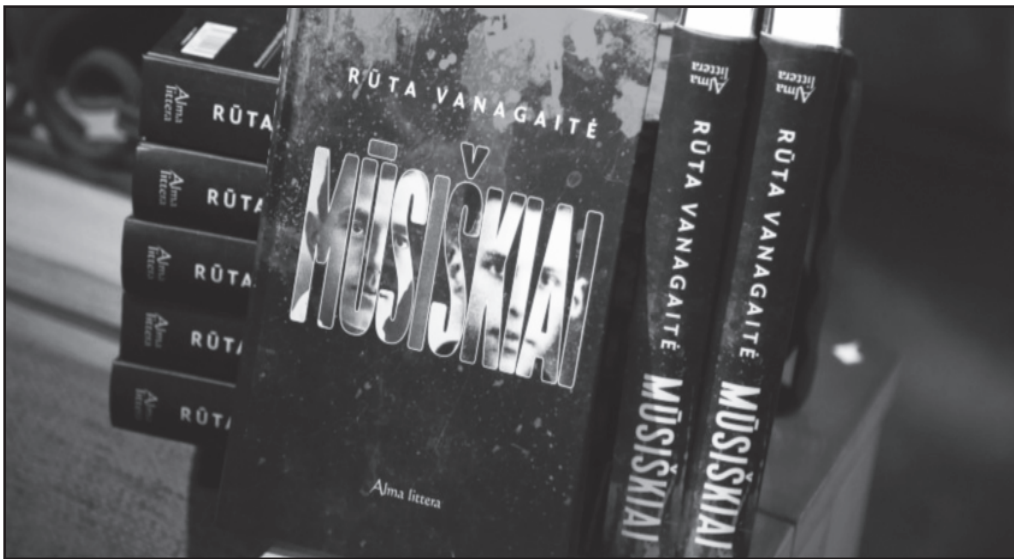
giniu ar bibliniu atspalviu. Spalvos bei tikėjimai esmei nėra reikšmingi, bet apčiuopiami nauji kūriniai, darbai, veiksmai ir žmonių sugyvenimas – taip!

Turiu pagirti Aldonos Ž. sugebėjimą detalčiai aprašyti kai kuriuos Saukos eksponatų akibrokštus. Taigi, jos nuomone, čia vaizdžiai matome totaliai iškrypėlišką, vulgarą, žiaurią žmonių padermę, jos primityvumą. Vadinasi, toks „saukiškas“ yra žmonijos veidas. Argi? O aš tada „Kultūroje“ nurodinėjau egzistencialistinę būtinybę kurti bei skatinti humanizmą savyje ir pasaulyje. Ir tai nėra senolio nemigos svaičiojimai, savo sielą tarsi ruošiant dangui. O ne!

Čia, žemėje, nuolat esame žmonių veiklios ir lakios fantazijos praturtinami išradimais, naujovėmis, patobulinimais, vaistais ir t. t. Nors individo psichės pažinimas visada yra sunkesnis, nes *homo sapiens* raidoje slypi tolimi genetiniai klodai su dar neatskleistomis kosminėmis įtakomis ir giliai šen bei ten išsisknijusiu žemišku fanatizmu.

Bet ar verta rimtai įsitikinus teigti, jog tapytojo Saukos rodomo glitaus vulgarumo gyvenime nepakeisime, nes jis permelktas blogio instinkto. Tad natūraliai gamtiška ir iškrypėliška yra žmonijos elgsena, jau į mus atkreiptais Saukos veidais. Bet ar todėl apraiška nėra keistina? Ar nuo senųjų epochų primityvizmo nepasiekėme pažangos? Evoliucijos dėsniams pajungta ir mūsų etika, ir higiena.

Mačiau vieną Saukos reprodukciją „Večer u kostra“ („Vakaras prie laužo“). Ir kitas – žurnaluose, anksčiau. Taip pat internete perskačiau įžvalgų kritikės Aistės Kisarauskaitės rašinį apie dailininką, taip pat – Jurgos Tumasonytės pokalbį su tapytojo dukra Monika Saukaite, parodos kuratore. Susidariau įspūdį, kad šis dailininkas – įtaigią kompoziciją įvaldęs anekdotiškas nuogalių tapybos meistras. O žiūrovai visada domisi anatomija ir neįprasto, žiauraus bendravimo kuriozais. □

Juoda avelė iš „Panerių lopšinės“

Romualdas Kriaučiūnas

Rūta Vanagaitė. *Mūsiškiai*.

Alma littera, Vilnius, 2016

Ant knygos viršelio – Tomo Venclovos žodžiai, teigiantys, kad ši knyga padės mums objektyviau ir brandžiau pažvelgti į savo istoriją, įgyti daugiau tikrosios tautinės savimonės ir savigarbos. Ten pat kun. Ričardas Doveika aiškina, kad mes esame istorijos paveldėtojai ir turime priimti palikimą ir galbūt išmoksime pamokas, kad tai, kas įvyko, nebepasikartotų.

Pirmą kartą apie šią knygą sužinojau sausio mėnesį iš spaudoje skaitytų kritiškų atsiliepimų. Iš pradžių skaičiau Vidmanto Valiušaicio atsakymą autorei, kad išsigimėliai nėra mūsiškiai („Dirva“, 2016.2.2.) Už poros dienų Gintaras Visockas, pasinaudodamas proga, rašė, kad didžioji žydų pareiga yra sudrausminti praradusius saiką („Draugas“, 2016.2.9). Po knygos pasirodymo internetas mirguliuoja nuo kritiškų atsiliepimų. Atrodo, kad žmonės savo nuomonę turėjo knygos dar neskaite. Knyga susidomėjau ir paprašiau tuo metu Lietuvoje viešinęį marčią jos man paieškoti. Už poros dienų gaunu el. laiškutį. „Labai buvo keista tos knygos ieškoti. Žmonių veiduose mačiau ir nuostabą, ir šypsnį, ir drąsų atsakymą, kad tos knygos nėra (...) Pagal knygą – mes lietuviai žydšaudžiai, ir tiek. Pamenu močiutės pasakojimus – mama taip pat labai gerai pamena – kai mano dėdės šeima gelbėjo kelias žydų šeimas, paslėpdama juos po žeme. Aukojo savo gyvybes, savo vaikų ir giminių gyvybes. Išsaugojo juos, o vėliau jie sėkmingai išvyko gyventi į Izraelį. Daug tokių žydams bandančių padėti gerų žmonių buvo. O dabar išeina, visa tauta vis tiek bloga“. Iš pradžių knygos atspausdinta 6 000 egz. Po to, jos žiniomis, dar buvo trys laidos, viso 1 9000 egz.!

Kas tos knygos autorė? Tai Rūta Vanagaitė, gimusi 1955 m., įvairių televizijos laidų prodiuserė, Vilniaus miesto savivaldybės paskelbta Lietuvos metų moterimi. Su holokausto tema plačiau susipažino tik prieš keletą metų, ruošdama „Panerių lopšinės“ pasirodymą. Pati autorė apie savo knygą yra sakiusi, kad „Mūsiškiai“ – lyg savotiška šoko terapija, skirta 75-osioms didžiųjų žydų žudynių metinėms. Ji pati norėjusi suprasti, kas iš tikrųjų įvyko Lietuvoje ir kodėl tai įvyko. „Tai ne istorinė knyga – tai knyga, skirta mūsų visų saviugdai“, – apie savo knygą kalbėjo autorė (www.lietuvosdiena.lt).

Koks autorės ryšys su žydais? Ji rašo, kad jos prosenelis iš motinos pusės buvo Seradzinskis, Rygos batsiuovys. Dar pridėjo: „Dabar žinote viską“. Ką tai reiškia? Kitame šaltinyje ji teigia, kad jai holokausto tema įdomi, nors ji neturinti žydiško krau-

jo (www.bernardinai.lt). Pasirinkdama holokausto temą, autorė numatė, kad taps juoda avimi. Sprendžiant iš visuomenės atsiliepimų, taip, atrodo, ir atsitiko. Taigi, turime juodą avelę iš „Panerių lopšinės“.

Pati knyga sudaryta iš dviejų dalių. Pirmoje dalyje sutelkta informacija, surinkta iš įvairių archyvų. Pasiteisinusi, kodėl rašanti apie žydus, autorė dalijasi kelių liudininkų atsiminimais apie tai, ką jie patys matė savo vaikystėje. Čia prabyla Lai-monas Noreika, Julius Šmulskštys, Antanas Kmieliauskas ir Marcelijus Martinaitis. Įvadui žudynėms pristato 1941 m. politinę padėtį Lietuvoje, tarsi paruošia dirvą masinėms žudynėms. Daugiausia vietos skiriama „mūsiškiams žydšaudžiams“. Čia gana smulkiai įvardijami įvairūs žudikai ir jų padėjėjai. Kur įmanoma, jiems stengiamasi suteikti „žmogišką veidą“. Tai nebuvę kažkokie išsigimėliai, padugnės, bet protingi ir žinantys, ką daro, žudikai. Tai gana efektingas autorės vadinamos „šoko terapijos“ pritaikymas.

Antroje knygos dalyje, pavadintoje „Kelionė su priešu“, aprašomi autorės ir pasaulyje garsaus nacių medžiotojo Efraimo Zuroffo santykiai, apsikeitimas nuomonėmis bei jausmais, kelionė praėjusią vasarą po Lietuvą. Kelionės metu jie aplankė šias žydų žudynių vietas: Linkmenis, Švenčionis, Kavarską, Ukmergę, Šeduvą, Telšius, Plungę, Platelius, Tauragę, Butrimonis, Panevėžį, Kauną ir Vilnių. Taip pat jie lankėsi Baltarusijoje, kur žudynėse dalyvavo Lietuvos vyrai. Kiek galėdami, jie stengėsi susitikti su gyvais žudynių liudininkais. Jų rado labai mažai, o sutiktieji senukai nesukubėjo atverti savo širdžių iš kažkur atvykusiems svetimiesiems. Sąrašė matydamas Panevėžį, prisiminiau savo vaikystės patirtį. Vieną karštą vasaros dieną, būdamas Pakalniuose, tėvelio tėviškėje, ilgą laiką, gal keletą valandų, girdėjau šūvius iš tulumos. Kitą dieną (buvo sekmadienis) tėvelis ir ašėjome į tų girdėtų šūvių pusę. Tai buvo Pajuostės miškas, kur 1941 m. rugpjūčio 23 d. buvo sušaudyta 8 000 žydų. Radome smėliu uždengtą žudynių vietą. Po smėliu – nekal-tos aukos.

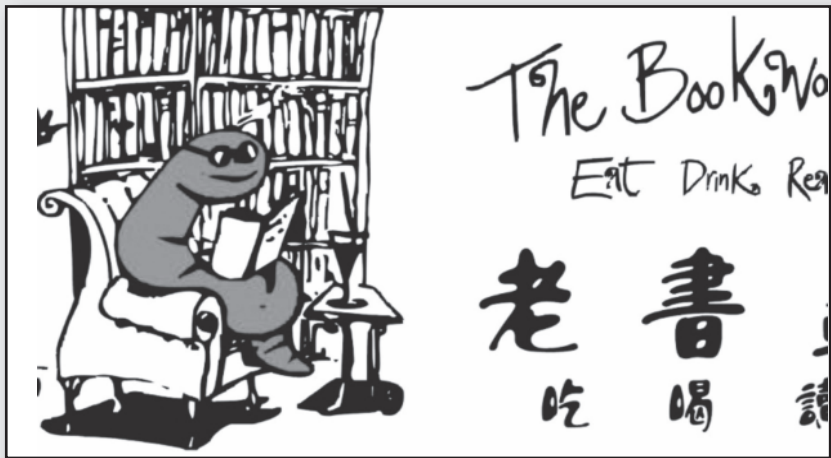
Knygoje atvirai ir nuoširdžiai pristatomi autorės ir Efraimo Zuroffo pokalbiai. Tai ne tik mandagūs apsikeitimai nuomonėmis ar turimais faktais, bet kartais labai brutalūs susirėmimai. Dėl įdomumo porą pacituosiu. Autorės pažįstami buvo išpėję geriau su Zuroffu neprasidėti, nes jis esąs agresyvus ir pavojingas asmuo. Rūta Vanagaitė (RV): „Pirmas dalykas, ką žiniasklaida ir žmonės sako apie jus: Zuroffas nekenčia Lietuvos. Jis nenusiramins, kol Žemėje gyvens nors vienas lietuvis. Ar taip tikrai yra?“ Efraimas Zuroffas (EZ): „Taip (...) Jūsų šalis turi atsigręžti į savo praeitį (...) Jūs turite tai padaryti (...) Jūs turite tai padaryti dėl savęs pačių“.

Nukelta į 8 psl.

Kultūros kronika

Tarptautinės meno mugės „ArtVilnius’15” lankytojų geriausia menininke išrinkta Monika Dirsytė puikiai įvertinta ir užsienyje. Galerijai „Meno niša” atstovaujanti menininkė kovo 19 dieną performansą „Aš tavo saulė” atliko garsioje Berlyno galerijoje „Burst”. Menininkės atliekami performansai pasižymi išskirtiniu vizualumu, menininkei svarbus ne tik atliekamas veiksmas, bet ir visa ją supanti aplinka, kurią sukuria pati Monika. M. Dirsytės performansas po ypač sėkmingo pasirodymo „ArtVilnius’15” iškeliavo į Budapeštą. Spalio mėnesį vykusioje meno mugėje „Art Market Budapest” šis darbas buvo pristatytas galerijos „Meno niša” stende. „Aš tavo saulė” susilaukė didelio mugės lankytojų dėmesio, kūrinyje spaudoje buvo išrinktas vienu iš geriausių mugės darbų.

Kovo 13–17 d. du Lietuvos rašytojai – poetas, dramaturgas Mindaugas Nastaravičius ir prozininkė Undinė Radzevičiūtė – dalyvavo tarptautiniame literatūros festivalyje „Bookworm” Kinijoje. Tai pirmas kartas, kai Lietuvos atstovai pristatyti dešimtmetį švenčiančiame nepriklausomame literatūros festivalyje. Jo metu vyksta kūrybos skaitymai, rašytojų diskusijos, pokalbiai su skaitytojais. Rašytoja U. Radzevičiūtė kovo 13 ir 14 d. Čengdu mieste dalyvavo Europos Sąjungos rašytojų diskusijose ir skaitymuose, kuriuos surengė organizacija „Literature Across Frontiers”. Poetas ir dramaturgas M. Nastaravičius drauge su Tammy Ho Lai-Ming iš Honkongo, Ganos ir Australijos poetu Kabu Okai-Davies ir Scot Slaby iš USA kovo 15 d. Dalyvavo poezijos skaitymuose Pekine, knygyne „Bookworm”. O kovo 20 d. išvyko į Čengdu, kur pirmą kartą vyko lietuviškos pjesės „Demokratija”, 2014 m. pastatytos Lietuvos nacionaliniame dramos teatre, skaitymai kinų kalba. Pjesę į kinų kalbą išvertė Lina Bartusevičiūtė. Skaitytys Čengdu teatro trupės aktoriai. Tai pirmas kartas, kai lietuviška pjesė yra išversta į kinų kalbą ir atliekama Kinijoje.

Juoda avelė

Atkelta iš 7 psl.

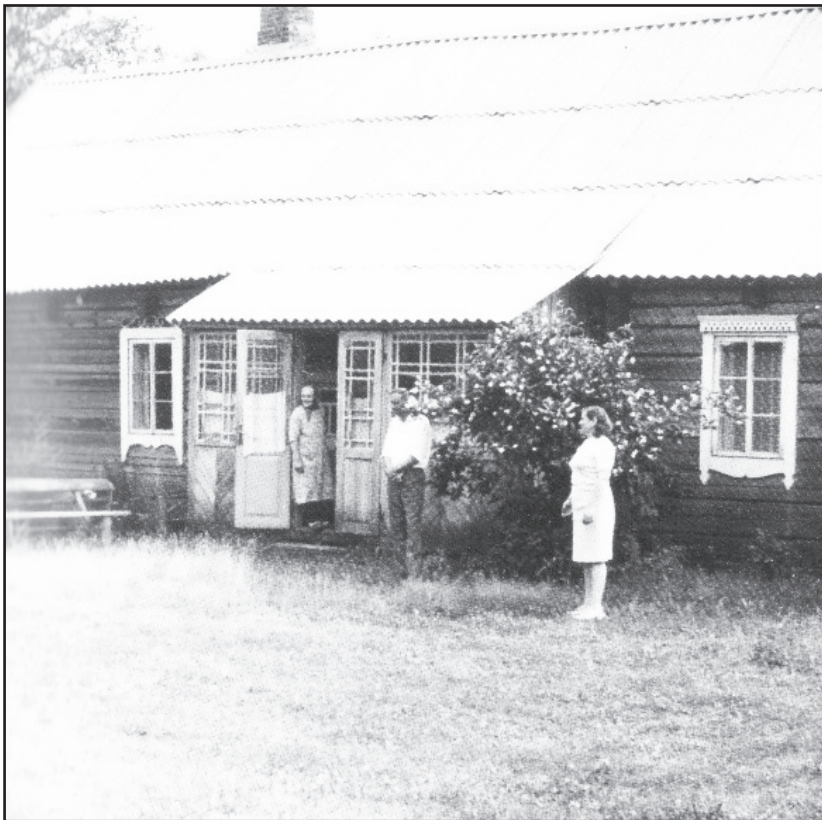
Toliau – RV: „Aš negaliu priimti visų kaltinimų, kuriuos jūs pilate ant mano tautiečių galvų (...) Norėčiau, kad šioje kelionėje su priešu ir jūs pabandytumėte suprasti, kad būta įvairių žmonių, įvairių likimų, ne vien žudikai, abejingi ir gelbėtojai. Ir aš pati noriu pamatyti platesnį paveikslą – tai juk mano žmonės, tai mano tėvynės istorija”. Paskutinę citatą palieku RV: „Žinau, kodėl jūs neapkenčiate Lietuvos. Todėl, kad ji jus atstūmė. Jūs atvažiavote pas mus 1991-aisiais, mes buvome ką tik išsikovoję nepriklausomybę. Ir čia jūs atvažiuojate, kad mums pasakytumėt: jūs esate žmogžudžiai. Jūs atvažiavote sugadinti vestuvių puotos, sugadinti mūsų šventės”.

Epiloge įtraukiamas ir Dievas. Kur jis buvo? Atsakymą bandė suteikti du pokalbiai su dvasiškiais – su Tomu Šer-

nu ir Ričardu Doveika. Pirmasis yra vienintelis likęs gyvas Medininkų žudynių liudininkas, evangelikų reformatų kunigas. Antrajam autorė prasiarė, kad jos giminė ir kai kurie draugai, sužinoję, apie ką bus jos knyga, jai sakė: esi savo giminės, savo tautos išdavikė. Jai buvo įdomu patirti pašnekovo reakciją į tai. Atsakymas: „Ar jums svarbesnis giminės pasmerkimas, ar amžinybėje esančių žmonių tikras atodūsis, kad kas nors išdrįso juos apginti pasakydamas tiesą. Mes privalome įvardyti, kad mūsiškiai šaudė žydus, paskui miškuose šaudė vieni kitus, iškundinėjo vieni kitus ir į Sibirą trėmė (...) Taip, mūsų tautą kankino kiti. Draudė kalbą, tikėjimą, neleido keliauti po pasaulį. Bet jei mūsų tautoje buvo ir budelių, kodėl turėtume bijoti šios tiesos?” □

Etnografiniai kaimai

Atkelta iš 2 psl.

Antano Šumino troba, tarpdury stovi motina Marijona Šuminienė

Tarsi vienužė varnelė Varniškėje

Nedidelis, atokiau nuo kitų Varniškės kaimas 15 kilometrų nuo Tauragnų ir 30 nuo Utenos. 1731 m. Kukliškių dvaro inventoriuje minimas Varniškių viensėdis buvo vadinamas ir Galužeriu. Pirmieji kaimo gyventojai buvo keturios Kriugiškių šeimos. Ir vėliau čia daugiausia tik Kriugiškių gyventa, kol apie 1904 metus užkuriom atėjo Juozapas Šinkūnas. Dabar vienintelė vietinė kaimo gyventoja Janina Kriugiškytė, išlaikiusi daug rakanų ir galvojanti apie muziejų, kai išeis pensijon. Beje, iš šio kaimo į Rumšiškių buties muziejų išvežtas Šinkūnų klojimas ir svirnas su įrengta slėptuve. Vyrai dirbdavo miškų ūkyje. Ten dirba ir Janina, papasakojusi apie jaunystę: „Kaimas garsėjo audėjom. Kurion gryčion žiemą nenuieitum, visose staklės stovi. Augindavo linus, kanapes irgi. [...] Naudojo audimui, vadelėm, pakinktam siūti. Daug kanapių neturėjo, bet vadelėm ir pakinktam užteko. Šinkūnas buvo kavolis, dar ir taboką augindavo, sukdavo kaimo vyrai visokius popierius ir rūkydavo. [...] Kazimieras Kriugiškis veltinius veldavo, yra ir varinis kailas, kuriame virindavo veltinius”. [...] „Bites laikydavo, mes irgi turėjom. Aviliai buvo išskobti iš medžio. Mama prižiūrėjo ir savo, ir urėdijos bites. Dabar tų kaladinių avilių nebėra. [...] Kaimo žmonės spėdavo orus. Jei pavasary vandens tuščia, tai vasara bus lietinga, o jei vandens pilna, atvirkščiai” (p. 107).

Tik iš Utenos su broliu atvažiudama tėvų sodybą prižiūri Genė Šinkūnaitė-Klimanskienė (g. 1947 m.). Jos manymu, kaime stipriai ūkiškai gyveno, vieni kitiems padėdavo. Nebuvo vagių, tai ir durų nerakindavo, tik šluota užremdavo. Labai mėgo gėles: augino pinavijas, zinijas, levukus, šabo gvazdikėlius. Palangėse žydėdavo įvairiausi jurginai.

Kas buvo bendro šioms Rytų

Aukštaitijos kaimams? Gausios šeimos: iš vienos pasisėdavo visas kaimas viena pavarde: Strazdai, Bagdžiūnai, Šuminai, Kriugiškiai, tik Vaišnoro sūnūs toliau pabiro. „Lietuvių pavardžių žodyne” nurodoma jų buvus Tauragnų apylinkėse net 27, o Vaišnoriskėse dabar nė vieno. Juos anuomet atskirdavo pagal senelių ar tėvų vardus: Andriokai, Jankiokai, Praciziokai ir pan. Pagal šiuos praminalus, anot Antano Šumino, vienas kitą tiksliai skyrė, o esant reikalui koliojo. Kaip ir visoje Lietuvoje, kaimai išretėjo. Sodybose po vieną ar du beliko: tarsi gyvieji eksponatai – kaimo puošmena. Tik vasaromis senoliai sulaukia atvykstančių pailsėti gimnainčių, dar pasiilgstančių gimtųjų vietų. Nuostabios gamtos prieglobstyje išikūrusios sodybos vilioja ir žavi įvairių kraštų turistus. Dabar šie etnografiniai kaimai – tai muziejai po atviru dangumi.

Knygoje aprašomų kaimų žmonės buvo darbštūs, savo prakaitu pelnėsi duoną. Kaip gamtos žmonės, jie subtiliai jautė jos tvarką: žinojo, kada geriausia sėti ar sodinti nederlingose dirvose, kur dygsta baravykai, kur geriausia uogauti, kur dera riešutai, kada žvejoti. Laikydami tradicinės gyvensenos, jie skaudžiai išgyvena čia išikūrusių didmiesčių piniguočių, turinčių užnugarį pačiose viršūnėse, nesiskaitymą su šio krašto kaimams būdinga statyba ir miestieškais rūmais sudariusių kaimų vaizdą (Šumnuose). Jų priešinimosi tokiai invazijai Aukštaitijos nacionaliniame parke valdžios atstovai neišgirdo. Liko tik skaudžių istorijų rašytiniai paminklai (žurnalas „Veidas”, 1994 m. Nr. 43). Gaila, kad neretai nugali tik žodžiais branginantys paveldą valdininkai. Tačiau vaizdingoje gamtoje išlikusių kaimų nepamiršta senolių palikuonys, su vaikų vaikaičiais, giminių gimnainiais, kurie dar brangina savo krašto istoriją, senbuvų papročius. Deja, sodybų duris jie varsto tik jose viešėdami. □